

R O M Á N S Z E M L E

GOGA OCTAVIAN CUȘBUC GYÖRGYRŐL.

(Cosbuc. Discurs de primire. Rostit în sedința solemnă la 30 Maiu 1923 sub președința *Majestății sale Regelui* de **Octavian Goga**, membru al Academiei Române. Cu răspuns de G. Bogdan-Duică. București, 1923. Academia Română, discursuri de recepțiune. LIV. 8 r. 53 oldal.)

A román Akadémiának múlt évi május 30-án, Ő felség I. Ferdinánd király elnöklete alatt lefolyt ünnepélyes díszülésén, *Goga O.* megtartotta székfoglalóját. *Coșbuc György* költő társáról beszélt, akinek a helyét az Akadémián elfoglalta volt. A király örömét fejezte ki, hogy jelen lehet egy oly hazafi fogadási ünnepélyén, aki az elválasztó falak dacára, küzdeni tudott a románizmusért s fennen tudta lobogtatni az igaz román nemzeti érzés zászlóját.

Két erdélyi papgyerek találkozott össze Nagyrománia legelső kulturintézetében ekkor. Az élő dicsőíteni jött az elhunytat, hogy a kettő együtt tanúságot tegyen a világ előtt arról, hogy a földgörgöngyét művelő román „nem vesz el”, kiáll az minden vihart, eltűr az minden szűkséget, egyéneiben „kitör és eget kér!”

Mind a kettő tiszta légkörben született; az elhunyt a beszéltercei, az élő a nagyszebeni havasok alatt, amelyeknek földművelő és pásztor népe jobban megőrizte a régi hagyományokat, a tiszta erkölcsöket, az ősi szokásokat s minden más egyebet, ami a néplélekkel századokon át összeforrt, a hit- és a mesevilágot, babonáival, költészetével, varázslataival, ami egy népnek együttesen megadja a régiség jellegét, a nemes rozsdát, amit más szóval, patinának nevezünk. Valódi nagy nemzeti költő csak az lehet, aki ezekből a kristálytisztá forrásokból merít. A két papgyerek így cselekedett s „*per angusta ad augusta*”, szűk utakon bár, de magasra jutott fel.

A kettő közül melyik nagyobb, melyik dicsőbb, melyik boldogabb? Az összehasonlítás ma még időszerűtlen. *Coșbuc* már biztos révpartot ért. Ő már, ott a halhatatlanok között, eszi a dicsőültek ambroziáját s szürcsölgeti az istenek nektárját; rá már a földporából le nem rakódik semmi se. De *Goga* még él, neki a földön még sokat kell szenvednie, mert a költő nem boldogságra, hanem szenvedésre születik. Neki először még meg kell halnia, hogy a dicsőültek koszorújához juthasson. A költők a nemzetek útjelzői, a jók ezek szerint igazodnak el, a rosszak azonban hozzájuk dörgölődnek s nagyon gyakran le is döntik őket. Öröktörvény, hogy a magasba nem virágos mező-

kön át jut fel a jeles, hanem törmellékes vízmosságokon, tövisbokrokon át, vérezve sebekből, kimerülve, gyakran összetörve, elaléltnan, kerül fel a csúcsra. A költő, amíg él, annyi elfoglaltságba, farizeizmusba és gonoszságba ütközik, hogy az ezekkel való küzdelmében jobb hite, energiája úgy megörlődik, mint a búzamaz, amely a malomkövek közé kerül.

II.

Goga O. székfoglalója Coşbucról valóságos apotheosisa a költőnek, de egyúttal a román „*paraszt*nak” is, akiből az értelmiség minden energiája származik. Goga Coşbuc szellemében voltaképpen ezt dicsőíti. Székfoglalója egy klasszikus prózában megírt költemény, amelyben megénekli egy szalmásfedelű szerény papilakból kikerült, harisnyás, báránybőr kucsmás, román gyereknek a felemelkedését s a halhatatlanok közé való feljutását. Goga eszmemenete rövidrefogva ez: Ez a szerény gyerek Beszterce-Naszód-megye Hordó nevű (Hordou) kisközségből indul ki, amelynek pár száz füstje a kis templom köré helyezkedik el, amelynek tornyát magas jegenye fák árnyékolják. A falut békés istenfélő nép lakja. Szalmásfedelű házban, vesszőkerítéses kis kerttel, lakott *Coşbuc Sebastian* lelkész és felesége *Mária*. A régi román papok tipikus alakja ő. Ebben a szalmás házban született *Coşbuc György*, a költő, 1866. szeptember 8-án, a havasaljban. Első betűvetésre *Tănăşuca*, a kántor, tanította meg.

A gyermek csakhamar Naszódra került. Rájanézve a naszódi levegő jó hatással volt. A körülötte mozgó élet, a hordóinak folytatása lett; a kis városkában a világ, a népviselet, a nyelvjárás, külömséget nem mutatott: a gyermek fejlődhetett szabadon abban az eszme körben, amelyben született. Az a néhány száz tanuló, akik az ország minden részéből itt összeverődtek, többnyire tarisznyájukból éltek, egy-egy gazdának szűkös lakásában összeszűfoltan. Coşbuc maga beszélte el, hogy tizennégyből, akik a nyolcadik osztályban tanultak, tizenketten juhászgyerekek voltak, harisnyában jártak és báránybőr kucsmát viseltek (îţar şi căciulă). Szabadidejüket az erdőkben, a havasok között töltötték; csak az iskolában voltak „urfiak” (domnişori), otthon mindnyájan „ţărani”-nak tartották magukat, hasonlóknak a többi falusi gyermekekhez, akikkel a pajtásságot mindenben fenntartották. A tanulók között is kifejlődött a pajtási szellem, az együttérzés, amelynek melegét és őszinteségét haláláig megőrizték.

Coşbuc Naszódon már tizenhatesztendős korában verselni kezdett. Költeményeit a *Muza Someşană*-ban adogatja ki. Ezeket a zsenge elmeszüleményeket Dr. *Drăganu* Miklós, a román filológia kiváló tanára, összeszedte s egy füzetben kiadta. Ebben a kiadványban megtaláljuk a költő naszódi irodalmi tevékenységének s törekvéseinek ismertetését is. Ő a gimnázium

önképzőkörének elnöke is volt. Goga erről az időről azt jegyzi meg, hogy Coşbuc költészete ekkor pelenkában járt. *Pepelea din cenuşă*, versben foglalt népmeséje azonban elárulja a költő epikai hajlamait s a jövő útirányát is.

Ő kezdettől fogva a néphit aranszálaival fonta magát körül; a népmithoz, mint egy bölcsődal, egész lényét megbüvölte volt s ez a bűvölet egész életén át fogva tartotta. Belső és külső világa, mind erre az útra terelte őt. Erre hajtotta őt a mesében és a festői képekben gyönyörködő lelke, termékeny képzelődő tehetsége, a végtelenbe meredő szeme, származása, hordói tűzhelye, amelynek hamujából, sok század meséjének alakjai és hősei keltek lábra, akikről pattogó tűz fényénél, a barázdák munkásai, téli estvéken, annyit regéltek volt; a természeti ösztönök, amiket a havas fejleszt, annak a külvilágtól elzárt területe, mind megóvja az embert attól, hogy azokhoz hűtelen legyen. Mind ez arra képesítette a költőt is, hogy sajátos gyermeki benyomásait, emlékeit, ösztöneit a maguk szűziességében megtartsa, megőrizze s azok szerint éljen, meséljen és énekeljen. A modern világ sorvasztó tépelődései, a város lármája, ideges bonyodalmai, őt meg nem ragadták, hanem engedték, hogy álmodozó lelke a mult idők kódében csatangolva, életet adjon egy meg nem nevezhető költészetnek, amelyet a művészet eszközeivel oly tökélyre vitt.

A kolozsvári egyetemen Coşbuc csak másfél esztendőt töltött, innen Nagyszebenbe ment, ahol a *Tribuna* szerkesztőségében három esztendeig dolgozott. Irói tehetsége itt a maga pompájában bontakozik ki; a román néphit egyes töredékeit csokorba szedi s versben a mesevilág termékeinek egy egész sorozatát jelenteti meg. A *Pepelea*-ban megkezdett aranyfonalat orsóján tovább pergeti s így életre kél: *Izvor de apă vie, Pe pământul turcului, Blăstăm de mamă, Fata craiului din cetini, Fulger, Tilinca, Patru portărei* és *Crăiasa Zânelor*, az erdélyi népepopeának ugyanannyi töredéke, tele színnel és a képzelet bűbájos alakjaival. Valóságos tündérroham ez, amelyhez már a költő kreaturáinak egész új sorozata szegődik, u. m. *Trăsnet bătrânul, crai încetinat, Tabără împărat*, akik a mesevilágban már előkelő helyet követelnek maguknak s a cselekményeket is tovább fejlesztik.

Coşbuc egy nagy nemzeti eposz megalkotására gondolt, amelyben minden mesei alak részt vegyen. Talán annak egy részletére gondolt akkor is, amikor *Nunta Samfirei-t* megírta. Kilencven ország királya s minden mesealakja mozdul meg ebben, hogy résztvegyen Zamfira parasztlakodalmán. Ez a csodálatraméltó költemény a román epikai költészet legremekebb terméke, amelyről maga *Maiorescu* Titus is lelkesedéssel szól, amikor a *Convorbiri Literare* folyóiratában azt utánnymatja. — Egy ilyen eposzra gondolt *A. Marianescu* is, mikor a *Novac* balladkör mintegy kilencven töredékét összeállította s a Ro-

mán Akadémiának beküldötte. A kritika azonban az ügyet elejtette.

A mult század 80—90-es éveiben a nemzetiségi surlódások, küzdelmek Erdélyben kiélesednek. Ki lett adva a jelszó, hogy az erdélyiekre nézve a nap București-ben jó fel. Coșbuc is úgy gondolkozott, hogy az ő helye a román fővárosban van, amelynek nemzeti levegőjében erőit jobban kifejlesztheti s szárnyalásaival magasabb régiókba emelkedhetik. De ő nem egyedül távozott el Erdélyből. Magával vitte az erdélyi kis románfalú minden kincsét, emlékét, földjének minden báját és szépségét. Az egyik miniszteriumban csakhamar alkalmazást is kapott.

Abban az időben a regáti költészetet Eminescu szelleme, a világfájdalom, uralta. Búskomorság, lehangoltság minden irányban. Eminescu pesszimizmusa belopózott a szivekbe; siralmak, sárga virágok hervadt sziromjai szállingóztak a levegőben. A könyvkirakatokban „*File rupte*”, „*Foi veștede*”, könyvcimekkel találkozott a szem, erre a látványra az embereket lehangoltság fogta el, amit fokozott a Páris s a Pruth felől importált sok idegen elmélet, beteges, nemzetietlen irány is.

Mindezek a jelenségek Coșbucot egészen elszigetelték a román fővárosban, amelyben ő talajra nem talált. A bulevardok zürzavarából, lármájából meg nem értett semmit, sem a szalonok parkettjei nem tudták érdekelni. Ő a tarló, a mező, az erdő titokzatosságai közé kíváncszott; az általános kesergéssel szemben ő az egészségtől duzzadó ösztönöket, festői tájakat, a falu életörömeit, kedélyét állította szembe, — onnan a besztercei havasokból.

Mikor Coșbucot a főváros Calea Griviței járdáján látták néha tova haladni, úgy találták, mintha maga körül semmi sem érdekelte volna. Széles karimájú kalapja alól, mintha semmit sem látna; egyedülálló fanatikus lénynek tűnt fel, aki a távolba meredező szemekkel, kitűzött biztos célja felé siet. Mintha most is álmodnék, mintha kergetné gyermekkori emlékeit; ott a kis faluban mintha anyját látná a töltésen, apja apostoli szakállát. ... Elméjében a tőle alkotott drága művekre gondolt, amelyeket óránként simogatott, gyöngéden, szenvedéllyel; öntözgette könnyel s bisziokos vízzel, amíg egy napon szépen rendbeszedve, összehajtogatta s finom bordázott szöveggel betakarva, szépen elhelyezte arabeszekkel kicifrázott menyasszonyi ládába és elnevezte őket így: *Balade și idile*.

Coșbuc kötete új látkört, új világot nyitott; vele az irodalomba bevezette az egészség principiumait, nyílt, világos és tiszta költészetét a román falunak. Ő a mesevilágból szállt el s a falujában állapotodott meg. Ő nem az *Eminescu* megkínzott agyának fogalmaival indult útra, nem bölcsészeti rendszerekkel és társadalmi doktrinákkal, hogy minden percben kegyetlen elemzőnek álljon be; szerencsés kiránduló sem volt, mint

Alexandri, aki a bojárház erkélyéről a liget közepébe jut, hogy ott mindent diszítőjelzőben foglaljon össze, — ha Coşbucnál szó volna valamelyes idegen hatásról, az csak a görög—római és a neogermán klasszicizmus lehet, amelyeknek ezen alkotásában kétségtelenül része van. De ő innen is csak azért kölcsönzött, hogy annak eszközeivel, annál könnyebben elérje célját, biztos és megértett munkájának szemléltethetőségét.

Coşbuc egyben tárgyilagos lajstromozója lett a falunak, rengésjelzője a falusi élet derült, idillikus megnyilvánulásainak, ami által a nép sajátos lényének legalaposabb megismerőjének bizonyult. Úgy az első, mint a többi kötetből: *Fire de tort*, *Ziarul unui Pterdevară* és *Căntece de vitejie*, egész művoltában a falu lélektanát lehetne összeállítani, *pars pro toto*, bennük az egész nép összefoglaló képét látjuk szemünk előtt. Az ő énekéből a természet himnusza bontakozik ki.

Goga Coşbucnak ezen munkáinak értékeiről, szépségeiről ditirámokat zeng. Ezekből a költeményekből hiányzik az önközpont modern, beteges lírája, amely egy megrezgő falevélben is csak egy belső fájdalom kisugárzását látja. Coşbuc egy hárfa, amelyen a természet a maga jókedvében játszik, széles klaviatúrán fonódik össze az ének s dörgően szól. Minden évszak meghozza benne a maga bőségét, csodálatos termékeit, amelyek előttünk aranyporban szóródnak szét; a természet bűvös kamrájában széles alapokon festői képek vonulnak el. A természet és az ember összeölelkezik, a természeti tünemények s jelenségek emberi alakot öltenek, hogy mindenik beszél, érez és szenved. A föld ijesztő bölgést hallat, a sziklák kettérepednek, a mélységek óriásai háborognak, a csillagzatok örök forgásukban titkos törvények szerint igazodnak el, amelyeknek központjába Coşbuc beállítja az *Istent*, mert minden, ami van és minden, ami lehet, Ónála van és csak Tőle származik.

Költő legyen az, aki Goga megfigyeléseit és megállapításait e tárgyban híven tolmácsolhassa.

Coşbuc sokat dolgozott. Megírta *Poveste'a unei coroane de oțel*, *Răşboiul nostru pentru neatárnare*, lefordította *Aeneist*, belemélyedt a szanszkrit irodalomba; beállott a küzdő politikusok közé is. Nézeteit kifejtette egyes szemlékben, mindannyiszor valahányszor a napiélet fontosabb kérdései felmerültek. Coşbuc a *Caragiale* csoportnak a központjába került, *Delavrancea*, *Vlăhuța*, *Grigorescu*, a festő társaságában, akinek műtermében az összejövetelek gyakoriak voltak. Intim, lelkes kör volt ez, amely sokáig Bucureşti egyik irányadó társasága volt.

A költő, mint politikus is, hű volt népéhez, amelynek érdekeit lelkesen védte, szerette és megbecsülte a munkást s a társaskör szociális nézeteit jól is ismerte, mert e kör a munkáskérdéseket is felszínen, napirenden tartotta. Goga is gyakran megfordult ebben a körben, s Coşbuc-kal mindannyiszor itt találkozott. Goga úgy beszél, hogy Coşbuc nem volt lármás társ,

inkább hallgatott s ha beszélt, rövid és kimért volt. Éjfélig mintha gondolatokban merült volna el, egész lénye melánkóliát árult el. Éjfél után azonban a magabazárkózott miniszteri előadó beszédes lett, gyorsan és rövid mondatokban beszélt, mindig értelmesen. Akkor is inkább a falu érdekelte, a nép gyöt-rődéseiről, az ostoba alprefektekéről, s azokról szólt, akiktől s akik miatt a falusi ember annyira szenvedett.

Coşbuc nem is maradt végig a falusi idillek költője. Ő a falusi paraszt felszabadításának fanatikus harcosa lett, a munkásnép költője, aki meglátta a sápadt arcon a gyöngyöző verejtéket, az elnyűtt izmokat, az éhséget, a terűt, ami a vállain nyugszik. Ő hiába távolodott el a falutól, s lett a város otthon-talanja, ő azért látta a földtúrót, amint ekeszarvára támaszkodva pergelődik a napon; látta és megismerte a valóságot, a nagy nyomorúságot, amellyel küzdenie kell; látta és mindent róvásra vett.

Ezekre gondolva, mintha gonosz szellemek űzték volna tova, eltávolodtak tőle a tündérnők, a tréfák, az idillek s minden másegyéb, ami a lelkét addig elfoglalta volt, beállott forradalmárnak, aki minden régi jobbágyfogalmat és köteléket összetört és harsonán mondta ki:

Noi vrem pământ! Mi földet akarunk!

Ez a hang az ország egyik szélétől a másikig talpraállította a „*táran*”-t s vizhangozta a kiadott jelszót: *Noi vrem pământ!*

A román főváros tülekedő zajában egy titkos vágy emész-tette Coşbuc belsejét, amelynek betege volt, hogy még egyszer megláthassa ideálját, az ő tündérfaluját, ott a besztercei havas-aljban. Ennek a vágnak élt sokáig. — „Élsz-e még, jól megye-dolgod, nem felejtettél-e még el?” Kérdi a tölgyet s vigasztalanul felsóhajt: „Keserű a tudat örökké mozdulatlan állni!”

Coşbuc katonaszökevény volt, haza nem térhetett. Sok éven át nyaranta, mikor Sinaian időzött, gyakran eljárt, mint egy eszelős, a predeali határoszlopig, hogy honvágyát némileg enyhítse, ahonnan mint mondja, a „kakastollások sokszor elriasztották.” 1910-ben annyi sok mással egyetemben, Coşbuc is kegyelmet kapott. Az első vonattal haza indult s fürdött a gyönyörben, hogy szülőhelyét viszontláthatja. Összejárta Erdély tőle ismert helyeit, többnyire úgy, hogy rá ne ismerjenek. Nagyszébenben egy közművelődési ünnepélyen az utolsó padban húzta meg magát, mégis ráismertek s a közönség egy szép dalának eléneklésével, felállva ünnepelte a költőt.

A román nemzeti ideálnak Coşbuc fanatikus híve volt. Nyaranta, mikor Sinaia-n időzött s gyönyörködött a Peleş-kasztély parkjában futkosó *Károly* kir. herceg játékában, a trónörökös-nek ajánlott „*Spada și Corabii*” című költeményében, mint lát-nok megjövendölé a győzelmet s azt is, hogy ő akkor már nem fog élni.

Voi fi'n mormânt cu suflet tresărit...

Álma beteljesült. Ideges, kifáradt teste akkor tört össze, amikor a román fővárost idegen hadak tartották megszállva.

Hogy ki volt Coșbuc a román irodalom alakuló kiforrásában? Megmondja ő maga:

Sunt suflet în sufletul neamului meu.

Și-i cânt bucuria și-amarul.

Goga a nagy florenti Santa Croce templombeli sírfeliratával fejezi be székfoglalóját:

„Onorate l'altissimo poeta!”

Ezt a tiszteletet a nagy költő méltán meg is érdemli.

Dr. Moldován Gergely.

ADALÉKOK A ROMÁN IRODALOMHOZ ÉS TÖRTÉNELEMHEZ.

1. **Czukul Mihály (1707—1770) a moldvai fejedelmek udvari sebésze.**

A román források nem említik Czukul Mihály nevét, aki 1742—1751 közt a moldvai fejedelmi udvar sebésze volt. Czukul Nagy-Szebenben született; tanulmányait Brassóban és Halléban végezte. Moldvából visszatérve Brassóban telepedett le s itt pl. az 1755/6-iki nagy pestis járvány alatt önfeláldozóan működött.¹

¹ Röviden említi Szinnyi is: M. I. I. köt.

L. még: Blätter für Gemüth und Vaterlandskunde, Brassó, 1838, 49—51.
Gusbeth: Zur Geschichte der Sanitäts-Verhältnisse in Kronstadt, Kronstadt 1854, 106.

2. **Brucht von Brechtenberg (1650—1730) a havasalföldi fejedelem udvari orvosa.**

A Németországból (Frankfurt an der Oder) származó Brecht v. Brechtenberg orvost Erdélyből hívta meg 1693-ban Constantin Brâncoveanu (* 1654, uralkodott 1688—1714.) Havasalföld derék fejedelme, udvari orvosává. Brechtenberg hamar megtanult románul. Román nyelvismeretét lutheránus vallású propaganda célokra használta fel: lefordította románra s ki nyomatta gót betűkkel Luther katekizmusát s több vallásos énekét. Mikor aztán a törökökhöz is felhívást bocsátott ki, hogy térjenek a keresztény vallásra, a trónjáért aggódó fejedelem¹ megparancsolta, hogy országát azonnal hagyja el. Úti költséggel ellátva Brassóba ment s ott tanárkodott a kath. gimnáziumban haláláig (1730); civakodó, összeférhetetlen természetével sok bajt okozott tanártársainak.²

¹ Később — de nem azért — mégis elvesztette trónját s tragikus halállal halt meg: hatvanegyedik születésnapján végig kellett néznie négy fia lefejezését s aztán őt is lefejezték.

² Rudolf Honigberger: Zur Geschichte des Deutschtums in Rumänien Bukarest 1909 (Sonderndruok aus dem „Karpathen” No. 3 ff. II. Jahrg.) 24—25.

3. Nyomtatott román „Miatyánk” szövegek a XVIII. sz.-beli német és magyar tudományos művekben.

Nyomtatott román szöveget a XIX. sz. előtt idegen tudományos művekben alig-alig találunk. Tehát ezen szempontból is érdekesekek az említendő latinbetűs szövegek.

Az „Ungarisches Magazin” c. német nyelvű, értékes, tudományos folyóirat IV. kötetében (Pressburg, 1787, 125—127) egy rövid kis összehasonlító tanulmány olvasható a román Miatyánkról: Ueber das Walachische Vaterunser.” A névtelen szerző összehasonlítja a saját maga szövegét e század két más román nyelvű nyomtatott Miatyánk szövegével. Az egyik e műben jelent meg: Orationes Dominicæ versiones fere centum, Leipzig, 1740, 34. old.¹ A másikról meg, közelebbi utalás nélkül csak ennyit mond: Salogius² De statu Ecclesiæ Panonicae c. művében jelent meg.

Az összehasonlító mindenesetre tudott románul, amint az megjegyzéseiből kitűnik s szövege (a befejező mondat alapján ítélve) alighanem a protestáns kor emléke. A közlő, számításom szerint, Sulzer Ferenc József³ (1727—1791), aki barátságban állott e folyóirat tudós mozgató lelkével, Windisch Károly Gotllieb⁴-bel (1715—1793), Pozsony nagyműveltségű polgármesterével. Barátságuk abból az időből való, mikor Sulzer (havasalföldi szereplése után) pozsony megyei földbirtokos volt. Részletesen szándékszom kimutatni, hogy Windisch egyénisége s művei hatással voltak Sulzerre s a Geschichte des transalpinischen Daciens kötetére.

¹ Én magam nem juthattam hozzá.

² Salogius (Szalágyi és Szalódi is, 1730—1796) tudós pécsi kanonok, I. Szinyei M. J.

³ A román szakirodalom még nem nagyon ismeri életrajzát, mely az Allgemeine Deutsche Biographie 37, 152 kk. olvasható.

⁴ Eletét I. Szinyei M. J. 14, kötet; Wurzbach Biographisches Lexikon 56, 294.

4. Román történelmi adalékok Pilarik István luth. tót pap tót versében. (1666).

Pilarik István e néven a második (* 1616 †1700 tájt), 1663 aug.-ban Pozsony megyében azon tatár csapatok fogságába esett, melyek az Érsekújvárat ostromló török seregből kiválva egész Brünnig portyáztak, kegyetlenül dulva és zsákmányolva.

E török hadjáratban résztvettek a román fejedelemségek is, még pedig azért, mert akkor még török hűbér alatt állottak. Moldva öreg fejedelme, Dabija, Bereczk, Pázmár, Kolozsvár, Székelyhida, Debrecen, Szolnokon át vezette seregét (melyben ott volt Miron Costin, a jeles krónikás is.) Havasalföld fejedelme, az állhatatlan Ghica Gergely (akinek egy év múlva trónjáról el kellett menekülnie s ekkor szelíd, szép neje, Sturza Mária, Erdélyben talált menedéket¹) a bodzás szoroson jött

be Erdélybe s Debrecen táján egyesült a moldvai sereggel. (Jorga: Istoria armatii românești, II. București 1910, p. 162.)

Az elfogott Pilarikkal a tatárok nagyon embertelenül bántak. Éhezették, verték, gyalog hajtották a foglyokat. Esténként meg szorosan egymásmellé fektették őket a földre, pokrócokat, s nyergeket rakták rájuk s az így megvetett ágyon pihenték ki a napi dorbézolás fáradalmait s jaj volt a szerencsétlen élő derekalj-masszának, ha bármily kicsit is mozdulni mert.

Ebből a keserves helyzetből úgy szabadult meg Pilarik, hogy a tatárok eladták s ámbár igen sokat kértek is érte, egy Vulkuli nevű román kapitány mégis megkönyörült rajta s megvette. A kapitány felismerte Pilarikban a művelt embert, újra tisztességesen felöltöztette s asztalához ültette. Egy Constantin nevű fiatal bojár² nagyon megkedvelte Pilarikot; arra is kész volt, hogy kifizeti a kapitánynak a váltságdíjat s szabadon engedí a szegény papot. A kapitány azonban nem volt hajlandó Pilariktól megválni, mert haza akarta vinni magával gyermekei nevelőjéül. Végül is Pilarik Érsekújvár alatt Constantin segítségével megszökött a kapitány sátrából, Komáromnál átúszott a Dunán s Győrön és Mosonyon át Pozsonynak kerülve övéihez szerencsésen visszatért.

Fogságát hosszú verses munkában írta le: Pamelné prihodi Stepana Pilarika Senického nekdy kneze, Leta Pana 1663 od Tatáru zajatého, ale zvlasnim řízenim bozim ze zajeh vys volozeného. Ziline 1666. (Az Úr 1663. esztendejében a tatárok-tól elfogott, de Isten különös végzéséből e fogságból kiszabadult Pilarik István egykori szenicei pap esetének emlékezete. Zsolna, 1666.)

Innen vettem e részletet is.³

¹ E tárgyat Jókai is feldolgozta Erdély aranykora c. regényében.

² Talán a krónikairó: Constantin Căpitanul Filipescu.

³ Pilarik életét megírta Stromp László: Protestáns Szemle 1894, 622—645 és 692—708. L. még: Gyurikovics György: Tudományos Gyűjtemény 1834 (X) 87; Fabó András: Monum. Evang. Hist. III., 166. Veres művét (hibákkal.) Szabó K.: R. M. K. II. 299 (1094.)

5. Carageà János volt havasalföldi fejedelem mint az új görög irodalom munkása.

Az erélyes és ügyes Carageà János hat évig volt Havasalföld fejedelme (1812—1818). Ezen idő alatt egy törvénykönyvet is állíttatott össze országa számára, mint Moldvai fejedelem társa Moldva számára. Emléke azonban mégis rossz Havasalföld történetében, mert kiméletlen pénzgyűjtő volt, aki még a török hűbérúr elengedte adókat is behajtotta (magának) a hat éves orosz—török háború (1806—1812.) következtében nagy nyomorban élő népén. Zsarnoki, kiméletlen pénzügyi szenvedélyét merően szatirikus, dramatizált párbeszédekben stb. bélyegezte meg a derék Iordachi¹ Golescu (1770—1848) főúr.

Az egyik ilyen művében pl. a halottak azon örvendeznek, hogy őket már nem nyúzhatja a kapzsi zsarnok és sajnálkoznak az élőkön, hogy ők még e szenvedély gyötrődő áldozatai. Caragea végül is összezsarolt kincseivel Erdélyen át Olaszországba menekült.

Nemrégiben meglepődéssel olvastam a Tudománytár 1840 (VIII.) 444 oldalán², hogy a pénzsóvár zsarnok nemesebb szenvedélyeknek is hódolt: értékes műfordításokkal (olaszból és franciából) gazdagította anyanyelve, az új-görög, nekilendülő irodalmát, miután Olaszországból hazatért.

Dr. Bitay Árpád.

¹ Jordachi, Jordache-György; Golescu-ról I. N. Bănescu tanulmányát.

² Kazinczy Gábár: A görög literatura jelen állapota. Eszerint Goldoni néhány vigjátékát, Bernardin de Saint-Pierre híres Paul et Virginia c. művét s több más ilyenmű munkát fordított. Kazinczy a France litt. 1837. jul. számára s az 1839-iki Hamburger Correspondent-re hivatkozik.

GRAI ȘI SUFLET.

A bukaresti néprajzi és filológiai intézet folyóirata. Szerkeszti Densusianu Ovid. I. kötet 1 füzet. Bukarest, 1923. 8 r. 168 lap. Ára 50 lej.

Örömmel üdvözljük a bukaresti tudományegyetem kiváló román nyelvész és irodalomtörténész tanárának, Densusianu Ovidnek szerkesztésében megjelent fenti című folyóiratot. Densusianu ma az egyik legjelentősebb román filológus, kinek *Histoire de la langue roumaine* c. francia nyelvű 2 kötetes műve a román nyelv történetéről mindmáig a legjelesebb szakmű. Egyéb kisebb munkáin kívül a *Dicționarul etimologic al limbei române. Elemente latine* (melyet I. A. Candrea-val együtt készített s amely a *putea* szög jelent meg), *Istoria literaturii române* (eddigelé 2 kötet jelent meg belőle), *Păstoritul la popoarele romanice*, valamint *Viața pastorească în poezia noastră populară* (2 köt.) a mai román filológiai irodalomnak legértékesebb alkotásai közé tartoznak.

A *Grai și suflet*-nek most megjelent füzetében az első cikket *Orientări nouă în cercetările filologice* (Uj tájékozódások a filológiai kutatásokban) maga a szerkesztő Densusianu írta, fejtegetvén, hogy a filológiai kutatások a jövőben nem szorítkozhatnak kizárólag a lingvistikai vizsgálatokra, hanem ki kell hogy bővüljenek esztétikai és néprajzi szempontokkal. Az *Irano-romanica I.* című másik tanulmányában Densusianu a nyugati román nyelveken megállapítható irán hatást vizsgálja. E tanulmány, mely e tárgyról való nagyobb munkának első része, az első igazán szakszerű kísérlet az irán hatás nyomozására s hivatva van a román filológiában új irányt megjelölni. I. A. Candrea *Viața păstorească la Megleniți* címen érdekes adalékokat nyújt a meglenorománok eredetének kérdéséhez s

az arománokkal való viszályuk történetéhez, kiknél mint pásztorok éltek volt. Tache Papahagi *O problemă de romanitate sud-ilirică* címen azt fejtegeti, hogy nemcsak a létezését kell biztosra vennünk a dél-illiriai románságnak, de közvetlen összeköttetést is fel kell tennünk Illiria és Dacia románsága között. *Lexicul lui Coresi comparat cu al codicelui Voroneșean* címen A. Rosetti érdekes különbségeket mutat ki Erdély északi és déli vidékeinek román beszédjéből. *Graiul din Țara Oltului* címen T. Dinu dolgozata értékes nyelvjárási részlettanulmány. A füzetet *Insemnari și rectificări* címen apróbb közlemények zárják be.

Mint látható, a Bukarestben megjelenő *Grai și suflet* a Kolozsváron megjelenő *Dacoromania*-val együtt ma Románia román filológiájának reprezentáns folyóiratai.

Pop Sever.